

Bütçe Dışı Hükümler*

Dr. Cihat Öner**

ÖZET

Bu çalışmanın hareket noktası 1982 Anayasasının 161/4. maddesidir. Maddede kaleme alınan “Bütçe kanununa, bütçe ile ilgili hükümler dışında hiçbir hüküm konulamaz” ifadesinin nasıl anlaşılması gerektiği üzerinde durulacaktır. Ancak, uygulamada her zaman söz konusu kurala uyulmadığı gözlenmektedir. Siyasal istikrarsızlık dönemlerinde yasama organından yasa çıkartmak zor olduğu için, bütçe yasasına çeşitli hükümler konularak bütçe yasalarını genişletme yoluna gidilmesi mümkündür. Bu uygulamanın nedenleri ve sonuçları makalede incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Malî Hukuk, Bütçe, Bütçe Kanunu, Bütçe Dışı Hüküm.

ABSTRACT

The starting point of this study is the article 161/4 of the 1982 Constitution. The expression of “No provisions other than those pertaining to the budget shall be included in the Budget Act” which is drawn in the article and how shall it be understand will be emphasized. However, it can be observed that in the application this rule is not always followed. Hence it is difficult to pass an act at the parliament in the times of political instability; it is possible to expand the budget act by adding several provisions to it. The reasons and the results of this application will be examined in the article.

Key Words: Fiscal Law, Budget, Budget Act, Provisions Irrelevant to Budget.

* Bu makale hakem incelemesinden geçmiştir.

** Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Maliye Anabilim Dalı.

GİRİŞ

Bütçe, yürütme organının yıl içinde devletin malî yönetimi konusunda söz sahibi olmasını meşrulaştıran bir hukuk belgesidir. Bu nedenle bütçe, gerek malî gerek iktisadî gerekse siyasî bakımdan büyük önem arz etmektedir.

Bütçe hakkı ise, malî araçların ortaya çıkışı, kullanılışı ve denetiminde toplum adına karar vermeye yetkili kurumların söz sahibi olmaları anlamına gelir. Demokratik parlamenter rejimlerde bu hak, halk temsilcileri yoluyla dolaylı bir biçimde kullanılmaktadır. Bütçe kurumu, dünya genelinde anılan yönetim biçimini benimsemiş ülkelerde, bütçe hakkını ve devletin malî yönetimini hukukî bir güvenceye kavuşturmak amacıyla, önce yasa daha sonra da anayasalarda düzenlenmiştir.

1982 Anayasasında da aynı doğrultuda, 161 – 164. maddelerinde, bütçeye anayasal bir güvence sağlanmıştır. Bu çalışmada, bütçe ve bütçe özelinde bütçe dışı hükümler konusu hukukî bir bakış açısıyla ele alınarak incelenecektir. Zira bütçe, yukarıda da değinildiği gibi iktisadî ve siyasî bir kurum olması yanında, aynı zamanda hukukî bir metindir. Bugüne kadar bütçe konusunda yapılan çalışmalarda bu yönünün ihmal edilmiş olduğu gerçeği bu makalenin yazımındaki temel güdülerden birini oluşturmaktadır.

Bütçenin, hukukî bakımdan incelenmeye başlandığında, ilk olarak anayasal bir kurum olduğuna değinilmelidir. Anayasacılık hareketlerinin başladığı ilk dönemlerden itibaren bütçe, anayasa kurumunun temelinde yer almaktadır. Bu niteliğinden dolayı anayasalar, devlet bütçesinin tanımı, özelliği, meclise gelişi, görüşülmesi, onanması ve denetlenmesi hakkında ayrıntılı hükümler içermektedir.

Buna rağmen bütçeye ilişkin konuların hepsinin anayasada yer almasına imkân yoktur. Dolayısıyla devletler bütçeyi yapma ve uygulama sürecine ilişkin olarak ayrıntılı kanunlar düzenlenmektedirler. Bu kanunlar sayesinde bütçe hakkı ve bütçe hukuku ile ilgili sorunlar, bir yandan hukukî, diğer yandan, aksamayan bir uygulamayı sağlayacak bir açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Öte yandan anayasalar her ülkede bütçenin görüşülüp onanması işlemini meclislere vermişlerdir¹.

1 GÜRSOY, Bedri, *Kamusal Maliye*, II. Cilt Bütçe, Ankara

Bu çalışmanın hareket noktası 1982 Anayasasının 161/4. maddesidir. Madde: “Bütçe kanununa, bütçe ile ilgili hükümler dışında hiçbir hüküm konulamaz” hükmü ile en temel düzeyde kuralı ortaya koymaktadır. Ancak, uygulamada her zaman söz konusu kurala uyulmadığı gözlenmektedir. Makalede esas olarak, bunun nedenleri ve neden bu yola başvurulduğu sorularına cevap aranacaktır.

Bunun dışında mevzuatta bütçe dışı hükümler konusuna 5018 Sayılı Kanunda da yer verilmektedir. Kanunda, 13. maddenin (j) bendinde, konu bir bütçe prensibi olarak düzenlenmektedir. Böylelikle, kanunun “bütçelerde, bütçeyi ilgilendirmeyen hususlara yer verilmez” hükmü ile bütçelere bütçe dışında hüküm koyma yasağı anayasadan sonra yasa düzeyinde de ele alınmış olmaktadır.

Bütçe dışı hükümler, yazında çok fazla ele alınmış olmadığı için konunun incelenmesinde yararlanılan en önemli kaynak Anayasa Mahkemesi kararları olmaktadır. Bu bakımdan 1982 Anayasası dönemindeki ilgili tüm kararlar soru cevap yöntemiyle aşağıda incelenmiş ve açıklanmaya çalışılmıştır.

I. GENEL OLARAK

Toplumsal ihtiyaçların sonucu olarak beliren ortak ihtiyaçların karşılanması zorunluluğu, üretim ve tüketim faaliyetleri arasında kaynakların optimum dağılımı ve sınırlı kaynaklarla sınırsız ihtiyaçların karşılanması sorununu ortaya çıkarmıştır. Toplumun sürekli olabilmesi bu konudaki kararların alınabileceği bir düzen gerekmektedir. Çağdaş toplumlarda bu düzeni kuran devlettir². Genel anlamda, bireylerin ortak ihtiyaçlarına, kamusal ihtiyaçlar ve bunların karşılanması için devletin yaptığı hizmetlere de kamusal hizmetler denilmektedir³. Bu hizmetler dolayısıyla devletin yaptığı harcamalar ile kamusal gelirleri

Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 436, Ankara 1980, s.10. Ayrıca bkz. COLLINS, Charles Wallace, “Constitutional Aspects of a National Budget System”, *Yale Law Journal*, Vol. 25, 1915 – 1916, s.376 – 377; MIKVA, Abner J., “The Purse, The Purpose and The Power”, *Georgia Law Review*, Vol. 21, No. 1, Special Issue, 1986, s.1 – 2.

2 SÖNMEZ, Nezihe, *Bütçe ve Bütçe Politikası*, Ticaret Matbaacılık TAŞ., İzmir, 1971, s.1.

3 SÖNMEZ, *Bütçe...*, s.1; ayrıca bkz. ERGİNAY, Akif, *Kamu Maliyesi*, Gözden Geçirilmiş ve İşlenmiş 17. Baskı, Savaş Yayınları, Ankara 2003, s.156 -157.

arasında, uyumlu ve dengeli bir bağlantı kuran araç bütçedir⁴. Due⁵ ve Musgrave'in⁶ ekonomik gelişme ve refah⁷ yönünden devletin rolü konusunda yapmış olduğu tasnifi esas alınırsa, bu tahlilde devletin rolü şu sıraya göre incelenir: “kaynakların dağılımı ile ilgili görevler, ticari görevler, gelir dağılımı ile ilgili görevler, ekonomik denge ile ilgili görevler”⁸. Devlet bu görevlerini yerine getirirken, hangi ihtiyaçlar için ne kadar harcama yapacağını ve bunları karşılayacak gelir kaynaklarının ne olduğunu bütçesi ile saptamakta, harcamalar ile gelir kaynakları arasında bir denge sağlamaya çalışmaktadır⁹. Bu nedenle devlet bütçesi, malî, hukukî ve ekonomik bir nitelik taşımaktadır.

Bütçe aynı zamanda sosyal bir müessesedir; devletin tarihsel oluşumu içinde, onunla beraber gelişmiş ve onun politik malî ve ekonomik görünüşüyle biçim almıştır. Bu gelişme aile, devlet, vergi, mülkiyet ve ben-

4 SÖNMEZ, *Bütçe...*, s.1.

5 Bkz. DUE, John F., *Maliye*, (Çev.: Sevim Görgün – İzzettin Önder), 3. Baskı, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1967, s.11 – 17.

6 Bkz. MUSGRAVE, R. A., *The Theory of Public Finance*, McGraw – Hill Book Co., Inc., New York 1959.

7 Yakın tarihe bakıldığında, ikinci dünya savaşından sonra liberal ve demokratik ülkelerin çoğunda dahi devlet ve hükümet ülkenin iktisadi ve içtimai ana meselelerini halletmek onu refaha kavuşturmak görevlerini üstlenmiştir. Müdahalecilik, güdümcülük, devletçilik kavramlarından sonra ortaya çıkan “Refah devleti” tabiri ve kavramı bugün hükümetlere düşen bütün görevleri oldukça açık bir şekilde ifade eden bir formül olarak ortaya çıkmıştır. Refah devletinin kurulması için ilk şart, ülkenin iktisaden kalkınmasıdır. Diğer bir ifadeyle, ülke ekonomisinin iktisadî açıdan gelişmiş olan diğer ülkelerin seviyesine ulaşmasıdır. İktisadî kalkınmanın ekonomik anlamda bir sınıf farkı yaratmamasını, bu kalkınmanın külfetine herkesin malî gücü oranında katılmasını ve kalkınmanın nimetlerinden de herkesin eşit olarak yararlanmasını sağlamak ve kısaca fertlerin gelir seviyeleri arasındaki farkları en aza indirmek, refah devleti yaratma idesi ile hareket eden iktidara düşen ikinci görevdir. Cumhuriyetten sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün izlemiş olduğu devlet politikası da bu temele dayanmaktadır ve bu amaç hâlâ devam etmektedir. “Muasır medeniyet seviyesine ulaşmak” hedefi bu bakımdan incelendiğinde aslında bir sürekliliği içermektedir. Ayrıca bkz. DEANE, Phyllis, *Colonial Social Accounting*, University Press, Cambridge 1953, s.1 – 2; FEYZİOĞLU, Bedî Necmettin, “Bütçe ve İktisadî Plan”, *Maliye Enstitüsü Konferansları*, 3. Seri, Sermet Matbaası, İstanbul 1958. s.104.

8 Bkz. DUE, *Maliye*, s.11 – 17.

9 SÖNMEZ, *Bütçe...*, s.1 – 2.

zeri diğer sosyal müesseselerle birlikte olmuştur^{10/11}.

Bütçe hukuku, devlet bütçesinin oluşturulmasına halkın katılımını, bunun ilkelerini ve kurallarını açıklaması dolayısıyla modern devletin gelişiminin bir “şah eseri”¹² olarak görülmektedir. Bütçe hukuku modern devletin bel kemiği olarak tarif etmek bu noktada hiç de haksız olmayacaktır¹³. Bugün olduğu gibi daha önceki zamanlarda da devlet bütçesinin hazırlanması, devletin en önemli görevlerinden birini oluşturmaktaydı. Fakat önceden, bütçe süreci tamamen farklı şekillerde işlemiş ve modern devlette olduğundan tamamıyla ayrı kurallara dayanılarak gerçekleştirilmiştir¹⁴.

Bütçe, devletin bütün idari faaliyetini geniş anlamıyla hukukî normlara bağlamaktadır. Bu bakımdan bütçe dışı veya bütçeye aykırı bütün idarî işlem ve eylemler kanuna aykırılık hükmünde değerlendirilir. Bu sonuç bütçenin hukukî bir güç - kanun gücü - göstermesi sayesinde sağlanır. Söz konusu hukukî fonksiyonu yerine getirebilmesi için bütçeye kanun şekli verilmiş, parlamentonun onayına bir kanun kimliği ile sunulmasına kararlaştırılmıştır¹⁵.

Bütçe kabul ile şeklî bir kanun halini alır; hukukî bir varlık kazanır ve uygulama alanına geçer¹⁶. Buna bütçenin müzakere ve tasdik safhası denmektedir¹⁷. Yürütme organı tarafından hazırlanan bütçe tasarı-

10 SÖNMEZ, *Bütçe...*, s.2.

11 Bu konuda farklı bir görüş için bkz. Ward, Colin, *Eylemde Anarşi*, (Çev.: H. Deniz Güneri), Kaos Yayınları, İstanbul 2000, “*Kendiliğinden Düzen Teorisi*”, s.35 vd.

12 ERÇİN, Cezmi, “Hukukî Bakımdan Bütçe”, *Hukuk İlmini Yayın Kurulu Konferanslar Serisi*:25, Hapishane Matbaası, Ankara 1937, s.3; ayrıca bkz. ERGİNAY, *Kamu Maliyesi*, s.156.

13 ERÇİN, “Hukukî Bakımdan...”, s.3.

14 ERÇİN, “Hukukî Bakımdan...”, s.3.

15 FEYZİOĞLU, *Bütçe*, s.9 – 10; FRUG, E. Gerald, “The Judicial Power of The Purse”, *University of Pennsylvania Law Review*, Vol.126, No. 4, April 1978, s.715 – 716.

16 FEYZİOĞLU, *Bütçe*, s.9 – 10; TUNCER, Selâhaddin, “Yeni Anayasa’ya Göre Bütçenin Tasdiki ve Bu Sistemin Tenkidi”, *Maliye Enstitüsü Konferansları*, 10. Seri, Sermet Matbaası, İstanbul 1965, s.102; DADISMAN, Stanley E., “Budget Control and Separation of Powers”, *West Virginia Law Quarterly*, Vol. 40, No. 166, 1993 – 1934, s.174.

17 SAYAR, Nihat, *Kamu Maliyesi, II. Cilt Bütçe Prensipleri ve Tatbikatı*, 5. Baskı, Sermet Matbaası, İstanbul 1974, s.14 – 15; TUNCER, “Yeni Anayasa...”, s.102.

sı müzakere edilmek ve onaylanmak üzere yasama organına verilmektedir. Bu bakımdan duruma bakıldığında bütçenin hukukî rejiminin ‘bütçenin hazırlanması ve uygulanması’ şeklinde iki ana bölüme ayrılarak incelenmesi basit ve kavranmasının kolay olması açısından uygun görülebilir.

Türk uygulamasında ise, bu aşamalar üç kademededen oluşmaktadır¹⁸. Hükümetçe hazırlanan bütçe tasarısı yasama organına takdim edildikten sonra doğruca bütçe komisyonuna sevk edilir ve tasarı burada konunun uzmanları tarafından incelenir. Tasarının burada incelenmesi ve üzerinde tartışılması tüm ülkelerde kabul görmüş bir uygulamadır. İkinci aşama ise; bütçe yasa tasarısının Meclis Genel Kurulunda görüşülmesi ve kabul edilmesidir. Bütçe şeklen bir kanun olduğu için¹⁹ tıpkı diğer kanunlar gibi Meclis Genel Kurulunda görüşülüp onaylandıktan sonra kabul edilir. Yalnız mahiyeti itibarıyla bütçe yasa tasarısının Genel Kurulda görüşülmesi, gereken sürati sağlamak amacıyla²⁰, özel usullere tabi tutulmaktadır. Bu nedenle milletvekillerinin söz hakkı kısılmakta ve bütçe tek bir görüşmeye tâbi olmaktadır. Basılma ve ilan safhası ise üçüncü safhayı oluşturmaktadır. Ülkele-
rin çoğunda bu safha devlet başkanları tarafından gerçekleştirilir. İşte bütçenin onaylanması denildiği zaman, bu üç işlemi içine alan bir safhayı anlamak gerekir²¹.

II. BÜTÇE DIŞI HÜKÜMLER

Yukarıda açıklanmaya çalışıldığı gibi bütçe, kamu malî yönetiminde olduğu kadar sosyal ve siyasal hayat bakımından da önem arz eden bir kurumdur. Bu

nedenle tasarı, kanunlaşma ve uygulanma süreçlerinin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu süreç içerisinde öngörülme-
yen tüm şekli ve maddî değişikliklerin hem bütçe kanununu hem de etki ettiği diğer hukuk normlarını sakatlayacağı ortadadır. Bu yöndeki bir görüş çeşitli açılardan pozitivist nitelik taşıdığı gerekçesi ile eleştirilse de, gerek Anayasanın bütçeyi ele alma biçimi gerek Anayasa Mahkemesi’nin konuya yaklaşımı böyle bir yorumu zorunlu kılacak niteliktedir. Aşağıda Anayasa Mahkemesi kararlarından yola çıkılarak, bütçelere bütçe ile ilgili olmayan hükümlerin neden konulduğu ve bunun sonuçlarının neler olması gerektiği incelenecektir.

A. Bütçe Kanununun Özelliği ve Diğer Kanunlar İle İlişkisi

Bütçe kanunlarında diğer yasaların hükümlerini değiştiren hükümlerin yer alması neden yasaklanmıştır? Bütçe kanunu ile diğer yasalar arasında ne tür bir farklılık vardır?

Bütçenin şekli anlamda bir kanun olduğuna yukarıda değinilmişti. 5018 sayılı kanun 3. maddesinin (f) bendinde bütçeyi “*belirli bir dönemdeki gelir ve gider tahminleri ile bunların uygulanmasına ilişkin hususları gösteren ve usulüne uygun olarak yürürlüğe konulan belge*” olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamada, söz konusu kanun ile yürürlükten kaldırılan 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunundan farklı bir yaklaşım sergilenmektedir. 1050 sayılı kanunun 6. maddesinde bütçe, “*devlet devair ve müessesatının senevi varidat ve masarif muhammenatını gösteren ve bunların tatbik ve icrasına mezuniyet veren bir kanun*” şeklinde tanımlanmaktaydı. Bu iki tanımlamadaki diğer farklılıklar bir yana, bütçenin hukukî niteliğine ilişkin yapılan iki farklı belirleme önemlidir. 5018 sayılı kanun ile belge olarak nitelenen bütçenin bir kanun olduğu tartışmasızdır. Bu bakımdan belge ifadesinin geniş anlamda kanunu da kapsayacak şekilde yorumlanması yerinde olacaktır²². Zira 1050

18 TUNCER, “Yeni Anayasa...”, s.102.

19 Bkz. TUNCER, “Yeni Anayasa...”, s.102. Ayrıntılı açıklama için bkz. TEZİÇ, Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, 16. Bası, Beta Yayın Dağıtım, İstanbul 2007, s.10; TEZİÇ, Erdoğan, “Türkiye’de 1961 Anayasasına Göre Kanun Kavramı”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları*, No: 384, İstanbul 1972, s.33 – 42; ÖZBUDUN, Ergun, *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, 7. Baskı, Ankara 2003, s.204 – 206; TUNCER, “Yeni Anayasa...”, s.102; ERGİNAY, *Kamu Maliyesi*, s.188.

20 TUNCER, “Yeni Anayasa...”, s.102.

21 Türk Hukuk Lûgatında tasdik kelimesi “Bir hukukî muamele-
nin, teşriî, kazaî ve idarî bir kararın doğruluğunu veya kanuna uygunluğunu beyan etmektir” şeklinde tarif edilmiştir. Bütçe hukuku alanında bu tarifte yer aldığı şekilde bir tasdik işleminin varlığından söz etmek mümkün değildir.

22 Karşı görüşe göre bütçe, hazırlanması sorumluluğu maliye bakanlarının elinde bulunan bir idari işlemdir. Hazırlamanın önemi dolayısıyla bu idari işlem, hemen tüm ülkelerde meclislerin onayına sunulur. Pozitif hukuk alanında bütçelere genelde kanun denilmektedir. Bütçenin tam anlamıyla kanun olduğu görüşü, bütçenin kanunların hazırlanmasında uygulanan usul dahilinde yasama organından geçtiğini ileri

sayılı kanunda söz konusu hüküm ile aynı zamanda harcamaların kanuniliği ilkesi de düzenlenmekteydi²³. Dolayısıyla 5018 sayılı kanunun bütçeyi tanımlama biçimi onun hukukî niteliğini değiştirecek değildir. Bu bakımdan bütçenin kanun olup olmadığı tartışmasını yapmak yersiz olacaktır.

Başta sorulan soruya dönecek olunursa, cevap Anayasa Mahkemesi kararlarında şu şekilde yer almaktadır: “Anayasa’nın 161. maddesinin son fıkrası, Bütçe Kanununa, bütçe ile ilgili olanlar dışında hüküm konulmasını yasaklamaktadır. Bütçe Kanunu’nda yer alabilecek hükümleri sınırlandıran bu kuralın Anayasa’ya giriş nedenini, Bütçe Kanunu ile öteki

sürmekte ve bu nedenle bütçenin hukuken kanun olduğunu iddia etmektedir. Bu görüşte olanlar şekle ve usul kurallarına gereğinden fazla önem verdiklerinden, yasama meclislerinden doğmuş olan her tür işlemin, içeriğine bakmaksızın kanun olduğu düşüncesindedirler. Bütçenin hiçbir şekilde kanun olmadığı görüşüne göre ise, kanun başka şekilde tanımlanır. Bunlara göre yasama meclislerinden geçen her tür belge kanun değildir. Bu belgelerin bir kısmı, uyulması ve uygulanması zorunlu, soyut, objektif ve sürekli olan kuraları içerirler ki bunlar maddî anlamda kanundur. Bazı kanunlar ise bunları içermedikleri için şekli anlamda kanundur. Bu görüşte olanlar bütçeyi şart işlem olarak kabul ederler. Örneğin:

Jellinek: “Bütçe bir idarî plandır, bütçenin tespiti de idarî bir muameledir”.

Arndt: “Bütçe idarî bir hüküm ihtiva eder, idarî makamlara verilen bir emir ve vekâlettir”.

Maritz: “Devletin senelik gelir ve giderlerini tahmin eylemeye kanun demek tamamen manasızdır”.

Jéze de aynı düşünceler ile bütçeyi, şart işlem olarak kabul etmektedir.

Bütçenin kısmen kanun kısmen idarî işlem olduğu görüşü, başta Duguit bu görüştedir, taraftarlarına göre gider bütçesi kanun değil idarî işlemdir. Gelir bütçesi ise kısmen kanun kısmen idarî işlemdir. Ayrıntılı açıklama için bkz. ERÇİN, Cezmi, Hukukî Bakımdan Bütçe, s.22.. KUYUCAK, Hazım Atıf, Bütçe, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 513, İktisat Fakültesi Neşriyatı No: 60, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1952, s.9; ONAR, Sıddık Sami, İdare Hukuku, C. I, İstanbul, 1944, s.78; SAYAR, Nihat, Kamu Maliyesi, s.14 -16. Ayrıca bkz. TEZİÇ, Anayasa Hukuku, s.10; TEZİÇ, Türkiye’de 1961... s.33 – 42; ÖZBUDUN, Türk Anayasa Hukuku, s.172 – 174; TUNCER, Selâhaddin, “Yeni Anayasa’ya Göre Bütçenin Tasdiki ve Bu Sistemin Tenkidi”, Maliye Enstitüsü Konferansları, 10. Seri, Sermet Matbaası, İstanbul 1965, s.102.

23 “Nasıl ki vergi toplamak için kanun gerekiyorsa, aynı şekilde toplanan vergileri harcamak için de kanun gerekir. Buna da “kanunsuz harcama olmaz” ilkesi denir. Bütçe kanunu harcamaların kanuniliği ilkesini sağlamaktadır”. Bkz. GÖZLER, Kemal *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Ekin Yayınevi, Bursa 2000, s.311 – 312.

kanunların hazırlanış biçimleri ve nitelikleri yönünden farklarını belirleyen Anayasa’nın 87., 88., 89., 162. ve 163. maddelerinin incelenmesi açıkça ortaya koymaktadır²⁴.

“Anayasa’nın 87. maddesinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin görev ve yetkileri belirlenirken, ‘Kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak’ yetkisi yanında, ayrıca, ‘bütçe ve kesinhesap kanun tasarılarını görüşmek ve kabulü yetkisinden’ de söz edilmesi, Anayasa Koyucunun iki çeşit yasayı birbirinden farklı biçimde ele aldığını ortaya koyduğu gibi, kanunların teklif edilmesini ve görüşülmesini düzenleyen 88. madde yanında, Bütçenin görüşülmesi ve kabulünü ayrı bir yönetime bağlayan 162. maddenin getirilmiş olması kanun kuvvetinde kararname çıkarma yetkisinin verilmesi 91. maddede ayrıntıları ile düzenlendiği halde 163. maddede ‘Bakanlar Kuruluna kanun hükmünde kararname ile bütçede değişiklik yapmak yetkisi verilemez’ kuralının açıklıkla Anayasa’ya girmesi, ayrıca 89. maddede, Cumhurbaşkanının kanunları bir kez daha görüşülmeleri için Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne geri gönderme yetkisinin kapsamı içine ‘Bütçe Kanunları bu hükme tabi değildir’ denilmek suretiyle bütçe kanunlarının dâhil edilmemiş olması bu iki çeşit kanun arasındaki ayrımı kesinlikle belirlemektedir”.

Anayasa Mahkemesinin bu belirlemesinden sonra artık bütçenin diğer kanunlardan daha farklı ele alınması gerektiği açıktır. Bir başka tabirle bütçeye diğer kanunlardan farklı, özerk bir alan sağlanmaktadır. Bütçenin diğer kanunlar ile olan ilişkisi de, kanunların bütçe ile ilgili olması koşulu ile sınırlandırılmaktadır.

B. Bütçe İle İlgili Hükümler Deyimi

Anayasa’da yer alan “bütçe ile ilgili hükümler” deyiminden ne anlamak gerekir?

Anayasa Mahkemesi soruyla ilgili olan tüm kararlarında konuya şöyle bir açıklama getirmektedir: “Anayasa Mahkemesi’nin çeşitli kararlarında belirtildiği gibi, bir hükmün, Anayasa’nın 161. maddesindeki anlamda ‘Bütçe ile ilgili’ sayılabilmesi o hükmün yalnızca bütçenin uygulanması ile ilgili, uygulamayı kolaylaştırıcı, tamamlayıcı ya da açıklayıcı nitelikte

24 Ekteki listede yer alan Anayasa Mahkemesi kararlarının hepsinde bu ifade yer almaktadır.

bulunmasına bağlıdır. Bu itibarla Anayasa'nın 161. maddesinin son fıkrasında yer alan 'bütçe ile ilgili hükümler' deyimini, mali nitelikte hükümler anlamında değil, bütçenin uygulanmasıyla ilgili uygulamayı kolaylaştırıcı veya kanun konusu olabilecek yeni bir kuralı kapsamamak koşulu altında, açıklayıcı nitelikte hükümler olarak düşünülmalıdır. Çünkü bir kanun kuralının bütçeden harcamayı gerektirir veya bütçeye gelir getirir nitelikte olması; onun, 161. maddede belirtilen bütçe ile ilgili hükümlerden sayılmasına neden olamaz. Genellikle her kanunda harcamalara yol açabilecek hükümlerin bulunabileceği, vergi kanunlarının da bütçeye belli kaynaklardan gelir sağlayacakları bilinen gerçeklerdendir. Bütçe kanunlarıyla öteki kanunlar arasında mevcut olan bu (gelir gider) ilişkisinin, sözü edilen bu kanunların, 161. maddede yer alan 'bütçe ile ilgili hükümler' deyiminin kapsamı içinde sayılmasına olanak verdiği kabul edilecek olursa bütün bu kanunların, söz gelişi tarım, orman, adalet, savunma, sağlık ve benzeri kamu hizmetlerini düzenleyen kanunlarla tüm vergi kanunlarının 'Bütçe ile ilgili' sayılarak değiştirilmeleri veya kaldırılmaları için bütçe kanunlarına birer madde konulması yoluna gidilebilir" ki, Anayasa bu yolu kapatmıştır.

Yüksek Mahkeme yukarıda sözü edilen yasağın nedenini ise şu şekilde açıklamaktadır: "161. maddeyle getirilen sınırlamanın, bütçe kanunlarını yabancı hükümlerden ayıklamak ve derli toplu bir düzenleme ile, bu kanunlarda, gerçek anlamda bütçe kavramı dışında kalan konulara asla yer vermemek olduğunda kuşku yoktur"²⁵. Bu kararla bütçeye tanınan özerk alanın daha da belirginleştiği söylenebilir.

C. Bütçe Kanunu İle Diğer Kanunlarda Yapılan Değişiklikler

Bütçe kanununa diğer kanunların hükümlerini değiştiren hükümler neden koyulur?

Doğaldır ki bu sorunun cevabını Anayasa Mahkemesi'nin kararlarında bulmak mümkün değildir. Sorunun cevabını daha çok siyasal alanda aramak gerekir. Siyasal istikrarsızlık dönemlerinde yasama organından yasa çıkartmak zor olduğu için, bütçe yasasına çeşitli hükümler konularak bütçe yasalarını

25 Konuyla ilgili Anayasa Mahkemesi Kararlarının özetleri ekte gösterilmiştir.

genişletme yoluna gidildiği gözlenmektedir²⁶. Bu genişletme yolu uygulamaya bakıldığında aslında sadece siyasal istikrarsızlık dönemlerinde başvurulan bir yol değildir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, kötü niyetli uygulamalara da rastlamak mümkündür. Bütçe kanununu oldukça uzun, teknik özellikleri ağır basan, karışık ve anlaşılması zor bir belgedir. Çoğu bölümlerin anlaşılması için teknik bir uzmanlığa ihtiyaç vardır. Tüm bunlar yanında bütçe kanununu tam olarak inceleyebilmek için de oldukça uzun bir zaman gereklidir. Sonuçta bunlar birleşince bütçe kanununun tam anlamıyla incelenip anlaşılması parlamento üyeleri²⁷ için güç görünmektedir. Araya sıkıştırılmış bir kaç hüküm gözden kaçabilmekte ve bütçe kanunu metni ile birlikte yasalaşabilmektedir.

Değnilmesi gereken başka bir nokta da, bir yandan bütçenin süreli bir kanun olması, bütçe ile ilgili hükümler dışında hiçbir hükmün bütçe kanununa konmaması istenirken, diğer yandan da, özel süreli hükümlerin bütçe kanununda yer almasına izin verilmesidir. Bu tür hükümler, plan veya program yapımla ilişkili olsa da sonuçta ortaya bir çelişki çıkmaktadır²⁸.

D. Bütçe Kanunuyla İlgisi Olmayan Hükümler

Anayasanın 161. maddesinin son fıkrasında, bütçe kanunu ile ilgisi olmayan hükümlerden bahsedilmekte; fakat madde gerekçesinden bütçe kanunu ile başka kanunlarda yapılacak olan değişikliklerin yasaklanmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bu iki ayrı konu nasıl ilişkilendirilebilir?

Madde ile ilgili Anayasa Mahkemesi kararları analiz edilmeden önce gerekçeye bakmak yararlı olacaktır. 161. maddenin son fıkrasının gerekçesi şu şekildedir:

"Bütçe kanunlarına bütçe dışı hüküm konulamaması, mevcut kanunların hükümlerini açık veya dolaylı de-

26 COŞKUN, Gülay, *Devlet Bütçesi Türk Bütçe Sistemi*, 6. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2000, s.160.

27 Jèse, parlamento üyelerinin nitelikleri konusundaki gelişimi tıp bilimi karşısında çıkırcılık alanında gerçekleşen gelişimi örnek vererek açıklamaktadır. Yazara göre, çıkırcılık alanında ne kadar gelişme oluyorsa parlamento üyelerinin nitelikleri konusunda da o kadar gelişme olmaktadır. JÈSE, Gaston., *Finans İlmî, Amme Masrafları Genel Teorisi*, (Çev. Alaettin Tiritöglü), Yeni Cezaevi Matbaası, Ankara 1937, s.388 vd.

28 GÜRİSOY, *Kamusal Maliye*, s.45.

ğiştiren veya kaldıran hükümler getirilememesi ilkelere anayasal kuvvet ve hüküm tanınmıştır”.

Yukarıda Anayasa Mahkemesinin diğer kararlarında da açıklanmaya çalışıldığı üzere, anayasa koyucu, yerinde olarak, bütçe yasasını tüm özelliklerini göz önünde bulundurmak suretiyle ayrı bir anayasal statüde düzenlemiştir. Bu ayrı statü dolayısıyla bütçe yasalarının içinde başka kanunların hükümlerini dolaylı ya da doğrudan değiştiren hükümlerin yer alması usul paralelliği ilkesiyle de çelişmektedir. Diğer kanunlarda yapılacak olan değişikliklerin aynı hukuki statüde olan hukukî düzenlemelerle, kanun ya da bazı hallerde kanun hükmünde kararnamelerle, yapılması gereklidir. Aynı şekilde bütçe kanunlarında yapılmak istenen değişikliklerin de bütçe yasasına özgü - esas ve şekil bakımından - usuller çerçevesinde parlamentonun onayını almış düzenlemelerle yapılması anayasal bir zorunluluktur²⁹.

Bu bakımdan bütçe ile ilgili hükümler ifadesi esasında, sadece bütçenin uygulanmasıyla ilgili, uygulamayı kolaylaştırıcı veya kanun konusu olabilecek yeni bir kuralı kapsamamak koşulu altında, açıklayıcı nitelikte hükümler olarak anlaşılmalıdır. Bunun yanında gerekçe, değinilen diğer yasalarla ilgili değişiklikler ve hatta bütçe kanununda yapılacak olan değişiklikleri de kapsayacak biçimde yorumlanmalıdır.

Bu görüşün aksine Anayasa Mahkemesi bazı kararlarında nitelikleri tartışılabilen bazı hükümleri bütçe ile ilgili görmüştür³⁰. Örneğin, cari bütçeye ve ileri ki yıl bütçelerine bir yandan belirli bir paranın gelir, öte yandan bu gelirin Başbakanlık bütçesinin ilgili tertibine ödenek kaydolunmasını öngören bir hüküm ile ilgili olarak Anayasa Mahkemesi, bu hükmü mahiyeti itibariyle genel bütçenin uygulanmasıyla ilgili bir düzenleme olarak kabul etmiştir. Hatta bu niteliği nedeniyle düzenlemenin, bütçe yasalarında değişiklik yapan ya da onları tamamlayan bir hüküm olarak değerlendirilmesinin de mümkün olduğunu ifade etmiştir.

Anayasa Mahkemesi yine aynı kararında: “Anayasanın 161. maddesinde ‘Bütçe Kanununa, bütçe ile

29 Aynı yöndeki Anayasa Mahkemesi kararları için bkz. AYMK, E. 1983/9, K. 1984/1; AYMK, E. 1996/31, K. 1996/28; AYMK, E. 2002/52, K. 2002/84.

30 AYMK, E. 1985/24, K. 1987/6.

ilgili hükümler dışında hiçbir hüküm konulamaz kuralına yer verilmiş olmasına karşın, yasalarla bütçe yasalarının değiştirilemeyeceğine veya tamamlanamayacağına ilişkin bir kural konmamış ve 163. maddesinde ise, sadece ‘... Bakanlar Kuruluna kanun hükmünde kararname ile bütçede değişiklik yapma yetkisi verilemez...’ denmiş olması da yasalarla bütçe yasalarında değişiklik yapılmasına ve bütçe yasalarını tamamlayan hükümler getirilmesine de Anayasal bir engel bulunmadığını göstermektedir...” ifadesiyle bu konudaki yaklaşımı ortaya koymuştur. Ancak bu yaklaşım bütçe ile ilgili hüküm konusunda yapılan belirleme ile tutarsızlık arz etmektedir. Anayasa Mahkemesinin, pozitivist bir yaklaşımla, bütçe dışı hükümler konusunda yerleşik bir içtihat olarak ortaya koyduğu ve bütçenin diğer yasalardan ayrı bir hukukî statüde olduğu yönündeki kararları ile çelişen bir karar verdiği söylenebilir. Mahkemenin ısrarla üzerinde durduğu anayasa koyucunun ‘özellikle’ bütçe yasalarını diğer yasalardan ayırdığı görüşü bu noktada anlamsız kılınmaktadır. Bütçe hukukunu ilgilendiren bir konunun yasalarla yapılmasına olanak verilmesi bu kararlar bütçe dışı hükümler yasağını aşmaya yönelik bir kapı aralamaktan başka bir anlam ifade etmez.

Anayasa Mahkemesi başka bir kararında ise yukarıda incelenen kararın aksine ve yerinde olarak şu ifadeye yer vermektedir: “...bütçe yasalarının öteki yasalardan ayrı olmaları nedeniyle, bir yasa kuralı nasıl aynı nitelikte bir yasa kuralıyla değiştirilebilirse bütçe yasalarının da aynı yöntemle hazırlanmış ve kabul edilmiş bir bütçe yasası ile değiştirilmesi gerekir³¹”. Olan ve olması gerekenden yola çıkarsak, bu son karar olması gerekeni göstermekte; fakat birbirinden tamamen farklı iki kararın aynı mahkemece verilmiş olması akıllarda soru işareti bırakmaktadır. Mahkemenin tavrı bu tarihten sonra verilen kararlarda bazen olması gereken yönünde, bazen de tam tersi yönde olmuştur. Bu bakımdan mahkemenin tavrını önceden kestirmek mümkün değildir.

Kararda yine Mahkemenin kendisi ile çelişen diğer bir ifadesi ise şudur: “Kural, her ne kadar, belirli gelirlerin belirli giderlere tahsisi sonucunu doğuruyor ve bundan dolayı genel bütçe ilkelerinden “ademi

31 AYMK, E. 1996/30, K. 1996/27.

tahsis” ilkesine aykırı bir nitelik taşıyor ise de, söz konusu ilkenin Anayasa’da, özellikle Anayasa’nın bütçe ile ilgili 161. maddesinde Anayasal bir kural olarak yer almadığının da gözden uzak tutulmaması icap eder”. Burada Yüksek Mahkeme özetle, bütçe ilkelerinin anayasada düzenlenmemiş olması dolayısıyla bu ilkelere aykırılıkların anayasaya aykırılık oluşturmayacağı görüşündedir. Bu durumda, birçok anayasal ilkenin anayasada yer almamasına rağmen, iptal kararlarında dayanak olarak gösterilmesini açıklamak mümkün değildir. Dolayısıyla bu karar doğrultusunda Anayasa Mahkemesine göre, Anayasada yer almayan hiçbir ilke iptal kararına dayanak yapılamayacaktır. Oysaki bütçe hukukunun kendine özgü ilkelerinin varlığının kabul edildiği ve mahkeme kararlarına yansıtıldığını görmek mümkündür. Yüksek Mahkemenin, bütçe ilkelerinin 5018 Sayılı Kanunda düzenlenmesinden sonra konuya olan yaklaşımı merak ile beklenmektedir.

SONUÇ

Bütçe, gerek toplumsal yaşam gerekse devlet hayatına etkileri bakımından çok önemli bir kurumdur. Devlet faaliyetlerinin kesintisiz yürütülebilmesi amacıyla, ortaya çıkan kıt kaynaklarla sınırsız ihtiyaçların karşılanması paradoksu, bütçe aracılığıyla çözümlenmeye çalışılmakta, kamusal ihtiyaçları karşılamak noktasında devletin yaptığı harcamalar ile kamusal gelirleri arasında, uyumlu ve dengeli bir bağlantı kurma aracı olarak da ‘bütçe’ kullanılmaktadır.

Devlet üstlendiği görevleri yerine getirirken, hangi ihtiyaçlar için ne kadar harcama yapacağını ve bunları karşılayacak gelir kaynaklarının ne olduğunu bütçesi ile saptamakta, harcamalar ile gelir kaynakları arasında bir denge sağlamaya çalışmaktadır. Devlet bütçesi, malî, hukukî, siyasî ve ekonomik bir nitelik taşımaktadır. Bütçe aynı zamanda sosyal bir müessesedir; devletin tarihsel oluşumu içinde, onunla beraber gelişmiş ve onun politik malî ve ekonomik görünüşüyle biçim almıştır.

Tüm açılardan ele alındığında, bütçenin toplumsal yaşam koşullarından biri olduğu sonucuna varmak yanlış olmayacaktır. Devlet hayatının devamlılığı bu koşullara bağlı olduğu için, bütçenin devletin varlığıyla yakından ilgisi de çıkarılabilecek diğer bir

önemli sonuçtur. Tüm bu önemi göz önünde bulundurduğunda, bütçenin hazırlanması, uygulanması ve denetimi aşamalarının anayasal statüde güvence altına alınmış olması Türk Bütçe Hukuku açısından büyük bir kazançtır. Anılan aşamalarda, demokratik parlamenter rejimle bağdaşan yöntemlerin benimsenmesi, klasik maliye anlayışının getirmiş olduğu bütçe ilkelerine sıkı bir bağlılık, hem devlet hayatının hem de toplumsal yaşamın daha düzgün işleminde önemli rol oynayacaktır. Bu açıdan 5018 sayılı yasa ile getirilmek istenen sistemi, eksiklikleri bir tarafa bırakılacak olursa, özellikle tutarlı ve dengeli bir malî yönetim biçimi öngörmesi dolayısıyla olumlu bir gelişme olarak değerlendirmek mümkündür.

Bütçenin hazırlanması aşamasından başlayan ve bu süreçte karşılaşılan problemlerin, hepsinin Anayasada çözüme kavuşturulması olanağı bulunmamaktadır; ancak Türk Anayasa Koyucu, bütçe kanunu diğer kanunlardan farklı bir rejimde düzenleyerek, konuya gerekli önemi vermeye çalışmıştır. Bütçe hukukunda karşılaşılan asıl sorunların uygulama sırasında ortaya çıktığı ve esasen uygulayıcılardan kaynaklandığı bir gerçektir. Anayasada öngörülen şekil ve esaslara uyulmadan parlamentonun onayını alan bütçelerin varlığı, bütçelerle ilgisi olmayan birçok hükmün bütçe kanunu metninde yer alarak yasalaşması, bütçe kanunu hükümlerine uyulmaması Türkiye uygulaması açısından verilebilecek örneklerdir. Bütçe hakkının mutlak şekline getirilen sınırlandırmalar, tüm bu riskler göz önünde bulundurularak, gerçekten bir ihtiyacı gidermeye yönelik olarak ortaya çıkmıştır.

Bütçe, anayasal bir kurumdur; dolayısıyla, Türk Anayasa Mahkemesi’ne bu bakımdan önemli görevler düşmektedir. Bütçe yasalarının Anayasaya uygunluk denetimine tabi tutulması aşamasında Yüksek Mahkeme, bütçenin siyasî, ekonomik ve iktisadî önemini ve diğer yasalardan farklı özelliklere sahip olduğunu gözden kaçırmadan denetim işlevini yerine getirmelidir.

Zira bütçe, ancak denetlendiği takdirde anlamlıdır. Tüm bu söylenenlere rağmen anayasada öngörülen bu sistem, Türkiye uygulamasında, yerine getirilmesi zorunlu olan anlamsız ve füzuli bir süreç olarak nitelendirilmektedir.

KAYNAKÇA

COLLINS, Charles Wallace, “Constitutional Aspects of a National Budget System”, *Yale Law Journal*, Vol. 25, 1915 – 1916, s.376 – 386.

COŞKUN, Gülay, *Devlet Bütçesi Türk Bütçe Sistemi*, 6. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2000.

DADISMAN, Stanley E., “Budget Control and Separation of Powers”, *West Virginia Law Quarterly*, Vol. 40, No. 166, 1933 –1934, s.255 – 310.

DEANE, Phyllis, *Colonial Social Accounting*, University Press, Cambridge 1953.

DUE, John F., *Maliye*, (Çev.: Sevim Görgün – İzzettin Önder), 3. Baskı, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1967.

ERÇİN, Cezmi, “Hukukî Bakımdan Bütçe”, *Hukuk İlmîni Yayın Kurulu Konferanslar Serisi:25*, Hapishane Matbaası, Ankara 1937.

ERGİNAY, Akif, *Kamu Maliyesi*, Gözden Geçirilmiş ve İşlenmiş 17. Baskı, Savaş Yayınları, Ankara 2003.

FEYZİOĞLU, Bedî Necmettin, “Bütçe ve İktisadî Plan”, *Maliye Enstitüsü Konferansları*, 3. Seri, Sermet Matbaası, İstanbul 1958.

FRUG, E. Gerald, “The Judicial Power of The Purse”, *University of Pennsylvania Law Review*, Vol.126, No. 4, April 1978, s.715 – 795.

GÖZLER, Kemal *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Ekin Yayınevi, Bursa 2000.

GÜRSOY, Bedri, *Kamusal Maliye*, II. Cilt Bütçe, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 436, Ankara 1980.

JÈSE, Gaston., *Finans İlmî*, Amme Masrafları Genel Teorisi, (Çev. Alaettin Tiritioğlu), Yeni Cezaevi Matbaası, Ankara 1937.

KUYUCAK, Hazım Atıf, *Bütçe*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 513, İktisat Fakültesi Neşriyatı No: 60, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1952.

MIKVA, Abner J., “The Purse, The Purpose and The Power”, *Georgia Law Review*, Vol. 21, No. 1, Special Issue, 1986, s.1 – 16.

MUSGRAVE, R. A., *The Theory of Public Finance*,

McGraw – Hill Book Co., Inc., New York 1959.

ONAR, Sıddık Sami, *İdare Hukuku*, C. I, İstanbul, 1944.

ÖZBUDUN, Ergun, *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, 7. Baskı, Ankara 2003.

SAYAR, Nihat, *Kamu Maliyesi*, II. Cilt Bütçe Prensipleri ve Tatbikatı, 5. Baskı, Sermet Matbaası, İstanbul 1974.

SÖNMEZ, Nezihe, *Bütçe ve Bütçe Politikası*, Ticaret Matbaacılık TAŞ., İzmir, 1971.

TEZİÇ, Erdoğan, “Türkiye’de 1961 Anayasasına Göre Kanun Kavramı”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları*, No: 384, İstanbul 1972.

TEZİÇ, Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, 16. Bası, Beta Yayın Dağıtım, İstanbul 2007.

TUNCER, Selâhaddin, “Yeni Anayasa’ya Göre Bütçenin Tasdiki ve Bu Sistemin Tenkidi”, *Maliye Enstitüsü Konferansları*, 10. Seri, Sermet Matbaası, İstanbul 1965.

TUNCER, Selâhaddin, “Yeni Anayasa’ya Göre Bütçenin Tasdiki ve Bu Sistemin Tenkidi”, *Maliye Enstitüsü Konferansları*, 10. Seri, Sermet Matbaası, İstanbul 1965.

WARD, Colin, *Eylemde Anarşi*, (Çev.: H. Deniz Güneri), Kaos Yayınları, İstanbul 2000.

ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI³²

Esas Sayısı : 1983/9, Karar Sayısı : 1984/1, Karar Günü : 26.01.1984; Esas Sayısı : 1984/11, Karar Sayısı : 1984/11, Karar Günü : 15.11.1984; Esas Sayısı : 1985/20, Karar Sayısı : 1986/30, Karar Günü: 24.12.1986; Esas sayısı : 1985/24, Karar sayısı : 1987/6, Karar günü : 24.02.1987; Esas Sayısı:1990/6, Karar Sayısı:1990/17, Karar Günü: 28.6.1990; Esas Sayısı: 1990 /17,Karar Sayısı: 1990/23, Karar Günü: 20.9.1990; Esas Sayısı: 1991/16, Karar Sayısı: 1991/19, Karar Günü: 2.7.1991; Esas Sayısı: 1991/37, Karar Sa-

32 Liste olarak verilen bu kararların hepsinde bütçe dışı hükümler aynı şekilde ele alınmaktadır. Dipnotların kısa tutulması amacıyla kararlar metin sonuna eklenmiştir.

yısı: 1991/44, Karar Günü: 27.11.1991; Esas Sayısı : 1991/8, Karar Sayısı : 1992/5, Karar Günü : 30.1.1992; Esas Sayısı : 1991/60, Karar Sayısı : 1992/16, Karar Günü : 3.3.1992; Esas Sayısı : 1991/8, Karar Sayısı : 1992/5, Karar Günü : 30.1.1992; Esas Sayısı : 1994/3, Karar Sayısı : 1994/69, Karar Günü : 20.9.1994; Esas Sayısı : 1995/23, Karar Sayısı : 1995/25, Karar Günü : 4.7.1995; Esas Sayısı : 1994/69, Karar Sayısı : 1995/8, Karar Günü : 15.2.1995; Esas Sayısı : 1995/2, Karar Sayısı : 1995/12, Karar Günü : 13.6.1995; Esas Sayısı : 1996/30, Karar Sayısı : 1996/27, Karar Günü : 26.6.1996; Esas Sayısı : 1996/31, Karar Sayısı: 1996/28, Karar Günü : 26.6.1996; Esas Sayısı : 1997/44, Karar Sayısı : 1998/16, Karar Günü : 13.05.1998; Esas Sayısı : 1997/62, Karar Sayısı : 1998/52, Karar Günü : 16.9.1998; Esas Sayısı : 1998/29, Karar Sayısı : 1998/60, Karar Günü : 7.10.1998; Esas Sayısı : 1998/44, Karar Sayısı : 1998/63, Karar Günü : 16.10.1998; Esas Sayısı : 1998/45, Karar Sayısı : 1998/64, Ka-

rar Günü : 16.10.1998; Esas Sayısı : 1998/55, Karar Sayısı : 1998/76, Karar Günü : 8.12.1998; Esas Sayısı : 2002/52, Karar Sayısı : 2002/84, Karar Günü : 17.9.2002; Esas Sayısı : 2002/138, Karar Sayısı : 2002/96, Karar Günü : 22.10.2002; Esas Sayısı : 2002/53, Karar Sayısı : 2002/197, Karar Günü : 11.12.2002; Esas Sayısı : 2001/419, Karar Sayısı : 2002/196, Karar Günü : 11.12.2002; Esas Sayısı : 2002/167, Karar Sayısı : 2002/199, Karar Günü : 17.12.2002; Esas Sayısı : 2003/8, Karar Sayısı : 2003/9, Karar Günü : 11.3.2003; Esas Sayısı : 2003/19, Karar Sayısı : 2003/12, Karar Günü : 01.4.2003; Esas Sayısı : 2003/24, Karar Sayısı : 2003/35, Karar Günü : 16.4.2003; Esas Sayısı : 2003/25, Karar Sayısı : 2003/36, Karar Günü : 16.4.2003; Esas Sayısı : 2003/26, Karar Sayısı : 2003/37, Karar Günü : 16.4.2003, Esas Sayısı : 2005/125, Karar Sayısı : 2005/74, Karar Günü : 10.11.2005.